

*Ольга Григорівна Варич,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0003-0289-4039*

ЗАКОНОДАВЧІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Розвиток права та держави в сучасний період значною мірою фокусується на дослідженні питань історії формування та становлення правової свідомості та культури українського народу. Однак процес дослідження таких питань нерозривно пов'язується з необхідністю аналізу факторів, що впливають на означені процеси. Тому дослідження правової свідомості в такому ракурсі пов'язується з необхідністю: по-перше, характеристики законодавчих засад, що справляють значний вплив на процеси становлення, подальшого розвитку та утвердження правової свідомості, по-друге, з'ясування сучасних векторів розвитку законодавства, що здатні вплинути також не лише на зміну суспільних відносин, а й значною мірою сформувати етапи розвитку правової свідомості, модифікувати уявлення людей у правовому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання загальних уявлень про правову свідомість та її особливості досліджувались вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед них, зокрема, – М. Бура, В. Головченко, В. Бабкін, С. Бобровник, Г. Балюк, О. Зайчук, В. Копейчиков, В. Котюк, Г. Клімова, А. Крижановський, Є. Назаренко, Н. Оніщенко, В. Оксамитний, М. Орзіх, В. Селіванов, В. Сіренко, С. Станік, В. Тацій, а також А. Зарінські, С. Сілбі, А. Брісман, П. Лезінські, Д. Крозлак, Я. Парк, Д. Нелькін, Д. Кован, В. Надарейшвілі та ін.

Метою статті є дослідження законодавчих засад, що впливають на трансформацію сучасної правової свідомості як важливої складової подальшого розвитку суспільної свідомості.

Основні результати дослідження. Розуміння правосвідомості як теоретико-правової категорії передусім зачіпає з'ясування її сутності та змісту. Більшість науковців щодо цього пов'язують розуміння правової свідомості як сукупності ідей, поглядів, емоцій, уявлень, почуттів, настроїв, переживань, теорій і концепцій, що здатні впливати на правову дійсність [1, с. 428, 2, с. 1–2].

Однак важливим аспектом у дослідженні правової свідомості є її практична сторона, що пов'язується із з'ясуванням засад правового регулювання правової свідомості в напрямі модернізації чинного законодавства у цій сфері. Так, правосвідомість відображає не тільки вже врегульовані нормами права суспільні відносини, а й ті, які потребують правової регламентації. Правовідносини як юридична форма певних фактичних відносин складаються на підставі норм права, які самі утворюються в результаті втілення в закон волі держави. Свідомість відображає існуючі норми права, які необхідно створити для регулювання тих або інших суспільних відносин. Саме тому правосвідомість за своєю природою – це усвідомлення права, це – необхідний засіб створення та розвитку законодавства [3, с. 36–37].

Щодо цього важливим є аналіз чинного законодавства, що здатне і може впливати на трансформацію правової свідомості. Так, значний внесок у формування та утвердження засад правової свідомості українського народу відіграли ухвалені: Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 року, Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року, Постанова Верховної Ради України «Про проведення всеукраїнського референдуму в питанні про проголошення незалежності України» від 11 жовтня 1991 року, Постанова «Про День незалежності України», Конституція України, що закріпили первинні визначальні нормативні засади правової свідомості та дали старт подальшому її розвитку.

Проте потрібно врахувати і той аспект, що, з одного боку, норма права може впливати на правову свідомість, а з другого – правильне застосування норми права, її розуміння та правова оцінка залежать від відповідного рівня правосвідомості суб'єктів, які її застосовують. Тому важливим

функціональним призначення правосвідомості є регулювання поведінки суб'єктів у межах існуючої системи права та законодавства, що тим самим забезпечує її участь на всіх стадіях механізму правового регулювання.

Значно вплинула на трансформацію та подальше становлення правової свідомості українського народу ратифікація парламентом Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Означений документ став стратегічним поштовхом до встановлення майбутніх векторів розвитку правосвідомості, адже саме вона виступає ідеологічним і соціально-психологічним фактором впливу на суспільство та налаштований на підтримку спільних європейських цінностей.

Правова свідомість значною мірою пов'язується з вироблення умінь і навичок одержувати правову інформацію з різних джерел у тому числі і з нормативно-правових актів. У цьому важливою ознакою нормативно-правового акта стає його якість, тобто можливість реально реалізовувати та виконувати поставлені перед ним завдання як з точки зору їх техніко-юридичної коректності, так із точки зору ефективного регулювання відповідних суспільних відносин. Від цієї особливості значною мірою залежить рівень правової свідомості серед населення.

Сучасний етап розвитку нашої держави пов'язується з важливістю розуміння правосвідомості в контексті забезпечення та належної реалізації основоположних прав людини, які стають основою визвольної боротьби українського народу. Правовий режим воєнного стану, що діє наразі на території України відповідно до чинного законодавства певною мірою обмежує деякі права і свободи громадян, проте Конституція України передбачає чіткий перелік тих прав і свобод, які навіть в умовах воєнного стану обмеженню не підлягають. Так, відповідно до частини 2 ст. 64 Конституції України, не підлягають обмеженню у період дії воєнного стану право на життя, право на повагу до гідності особи, право на свободу та особисту недоторканність, право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк, право на житло, право на вільний шлюб, рівність дітей у їх правах і свободах, право за захист порушених прав і свобод у судовому порядку, право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, право знати свої права і обов'язки, заборона зворотної дії у часі нормативно-правових актів, окрім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, право на професійну правничу допомогу тощо.

У зв'язку з цим трансформація правосвідомості передбачає активізацію функціональної ролі правосвідомості в суспільстві, де правотворча діяльність являє собою основний інструмент правосвідомості [4, с. 32].

Висновки. Таким чином, потрібно чітко усвідомити, що трансформація – це не лише процеси перетворення, а й формування та утвердження якісно нових рівнів суспільного розвитку. Тому законодавчі вектори трансформації правової свідомості передусім пов'язуються з процесами об'єктивних змін, що відбуваються у системі права та системі законодавства, які здатні впливати на модифікацію правової свідомості під впливом різноманітних факторів і чинників, серед яких: поступове вирішення проблем внутрішнього суспільного характеру, тобто досягнення в суспільстві найвищого рівня національної єдності, зростання демократичних цінностей, добровільне виконання своїх обов'язків та дотримання прав, належна оцінка та аналіз правової інформації, в тому числі змісту нормативно-правових актів та юридично-коректне їх застосування, легкодоступність нормативно-правової інформації тощо. Зважаючи на це, формування правосвідомості варто вважати пріоритетним завданням для будь-якого суспільства та держави. Саме підвищення рівня правосвідомості сприяє забезпеченню прав і свобод громадян та побудові демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Власюк Т., Фастовець Н., Сінілкіна А. Еволюція наукових підходів до поняття правосвідомості особистості. *VI Міжнародна науково-практична конференція «Innovations technologies in science and practice»*. Хайфа, 2022. С. 428–431.
2. Федоренко О. А. Роль правової культури та правосвідомості на шляху становлення України як правової держави. Житомир: Житомирська політехніка, 2020. С. 1–3.

3. Оніщенко Н. М. Правова свідомість: роль і значення в процесах праводержавозмін. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 6. С. 36–39.
4. Большакова О. Трансформаційні процеси у свідомості громадян в період перехідного розвитку українського суспільства. С. 31–33. URL: <http://surl.li/iyfdn> (дата звернення: 26.04.2023).

References

1. Vlasiuk T., Fastovets N., Sinilkina A. Evoliutsiia naukovykh pidkhodiv do poniattia pravosvidomosti osobystosti: VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Innovations technologies in science and practice». Khaifa, 2022. S. 428–431.
2. Fedorenko O. A. ROL Pravovoi kultury ta pravosvidomosti na shliakhu stanovlennia Ukrainy yak pravovoi derzhavy. Zhytomyr: Zhytomyrska politehnika, 2020. S. 1–3.
3. Onishchenko N. M. Pravova svidomist: rol i znachennia v protsesakh pravoderzhavozmin. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*. 2018. № 6. S. 36–39.
4. Bolshakova O. Transformatsiini protsesy u svidomosti hromadian v period perekhidnoho rozvytku ukrainskoho suspilstva. S. 31–33. URL: <http://surl.li/iyfdn> (data zvernennia: 26.04.2023).

Варич О. Г. Законодавчі вектори трансформації правової свідомості в сучасних умовах

У статті досліджено деякі питання трансформації правової свідомості, що пов'язується з характеристикою законодавчих засад, які впливають на процеси становлення, подальшого розвитку та утвердження правової свідомості, із з'ясуванням сучасних векторів розвитку законодавства, що здатні вплинути також не лише на зміну суспільних відносин, а й значною мірою сформувати етапи розвитку правової свідомості, модифікувати уявлення людей у правовому просторі. Також встановлено, що, з одного боку, норма права може впливати на правову свідомість, а з другого – правильне застосування норми права, її правильне розуміння та правова оцінка залежать від відповідного рівня правосвідомості суб'єктів, які її застосовують. У статті проаналізовані деякі нормативно-правові акти, що здатні й можуть впливати на трансформацію правової свідомості. Зазначено, що функціональним призначенням правосвідомості є регулювання поведінки суб'єктів у межах існуючої системи права та законодавства, що тим самим забезпечує її участь на всіх стадіях механізму правового регулювання. У зв'язку з цим встановлено, що трансформація правосвідомості передбачає активізацію функціональної ролі правосвідомості в суспільстві, де правотворча діяльність являє собою основний інструмент правосвідомості.

Ключові слова: суспільна свідомість, правова свідомість, суспільні відносини, трансформація, трансформація правосвідомості, система права, система законодавства, нормативно-правовий акт.

Varych O. G. Legislative vectors of transformation of legal consciousness in modern conditions

The article examines some issues of the transformation of legal consciousness, which is connected with the characteristics of legislative foundations that influence the processes of formation, further development and establishment of legal consciousness, with the clarification of modern vectors of the development of legislation, which are able to influence not only the change of social relations, and to a large extent shape the stages of the development of legal consciousness, modify people's ideas in the legal space. It was also established that, on the one hand, a rule of law can influence legal awareness, and on the other hand, the correct application of a rule of law, its correct understanding and legal assessment depend on the appropriate level of legal awareness of the subjects who apply it. The article analyzes some normative legal acts that can and can affect the transformation of legal consciousness. It is noted that the functional purpose of legal awareness is to regulate the behavior of subjects within the existing system of law and legislation, which thereby ensures its participation at all stages of the mechanism of legal regulation. In this regard, it was established that the transformation of legal awareness involves the activation of the functional role of legal awareness in society, where law-making activity is the main tool of legal awareness.

Key words: social consciousness, legal consciousness, social relations, transformation, transformation of legal consciousness, legal system, legal system, normative legal act.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-206-208